

KS. JANUSZ CZERSKI

DIACHRONICZNA I SYNCHRONICZNA ANALIZA OPOWIADANIA O CHRZCIE CHRYSYTA

(Mk 1,9-11; i par. Mt 3,13-17; Łk 3,21-22)

1. Analiza krytyczno-historyczna – 2. Analiza lingwistyczna – 3. Analiza retoryczna

Współczesna biblistyka wypracowała szereg metod egzegetycznych, które prowadzą do głębszego zrozumienia sensu Słowa Bożego. Dzięki wysiłkom egzegetów orędzie biblijne dociera do współczesnego człowieka, staje się dla niego „utwierdzeniem wiary, pokarmem dla duszy oraz źródłem czystym i stałym życia duchowego”¹. W 1993 r. ukazała się instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej, która przedstawia szerszą panoramę metod interpretacji Biblii, wskazując ich pozytywne strony oraz braki.

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej na temat interpretacji Pisma św. w Kościele rozróżnia „metody” i „podejścia” do tekstu biblijnego. Przez „metodę” egzegetyczną dokument rozumie całe naukowe, obiektywne postępowanie zmierzające do wyjaśnienia tekstu. Natomiast, gdy chodzi o badanie tekstu w określonym aspekcie, mówi o „podejściu”².

Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej dzieli metody na dwie grupy: historyczno-krytyczne oraz literackie. Do literackich zalicza: retoryczną, narracyjną i semiotyczną. Współczesna egzegeza określa pierwszą metodę jako diachroniczną, a drugą — jako synchroniczną. Określenie „metoda diachroniczna” pochodzi od greckiego słowa *δια-χρόνος* — „poprzez czas”, a „synchroniczna” od *συμ-χρόνος* — „w (jednym) czasie”.

Metoda historyczno-krytyczna śledzi rozwój tradycji i historii oddziaływania tekstu. Ta metoda traktuje teksty biblijne jako dokumenty historyczne i bada je diachronicznie przy zastosowaniu metod naukowych, jakimi posługują się nauki historyczne. Starają się one odtworzyć dzieje tekstu od chwili jego powstania aż do momentu jego ostatecznej redakcji. Metody literackie, do których dokument Papieskiej Komisji Biblijnej zalicza analizę narracyjną, retoryczną i semiotyczną, badają Pismo św. synchronicznie. Traktują je jako jednostki literackie, które nie mają za

¹ KO, nr 21.

² *Die Interpretation der Bibel in der Kirche*, Città del Vaticano 1993, s. 35, przyp. 1.

sobą żadnego procesu genetycznego. Egzegetę interesuje w tym wypadku tylko efekt końcowy tradycji³. Również pozostałe drogi egzegezy, czyli tzw. „podejścia” badają teksty biblijne synchronicznie.

Niniejszy artykuł jest próbą zastosowania do interpretacji opisu chrztu Chrystusa tradycyjnej metody krytyczno-historycznej oraz dwóch metod literackich: lingwistycznej (semiotycznej) i retorycznej.

1. Analiza krytyczno-historyczna

Metoda historyczno-krytyczna, czyli diachroniczna jest nazywana historyczną, ponieważ bada teksty biblijne pod kątem historycznym, usiłuje ukazać procesy historyczne i sytuacje związane z ich powstawaniem. Jest ona również krytyczna, ponieważ posługuje się zbiorem obiektywnych zasad i działań, za pomocą których można dokonać poprawnej analizy tekstów i zrozumieć ich sens⁴. Inaczej: opiera się na krytycznych spostrzeżeniach. Metoda historyczno-krytyczna pozwala poznać genezę i historię tekstu oraz jego poszczególnych elementów. Jest to szczególnie istotne w badaniach nad ewangeliami, gdyż mają one za sobą długi proces genetyczny. Metoda historyczno-krytyczna nie określa jednak wzajemnej zależności poszczególnych elementów tekstu biblijnego, czyli nie pozwala ustalić struktury jednostki literackiej jako części większego procesu komunikacyjnego. Nie jest więc całkowicie wystarczająca. Stąd do głębszego wyjaśnienia tekstów biblijnych potrzebne są również inne drogi i podejścia, zwłaszcza metoda lingwistyczna.

Na metodę historyczno-krytyczną składa się pięć podstawowych badań: krytyka tekstu, krytyka literacka, krytyka formy (*Formgeschichte*), krytyka tradycji i redakcji. Badania te są ściśle ze sobą związane i zasadniczo nie można ich oddzielić i wyróżnić jako poszczególne etapy analizy tekstu biblijnego. W procesie historycznym powstawania ewangelii z punktu widzenia metody historyczno-krytycznej występują dwa zasadnicze etapy: etap tradycji ustnej oraz etap pisemnej redakcji. Wymagają one odmiennego podejścia metodologicznego.

1.1. Krytyka literacka Mk 1,9-11

Krytyka literacka zajmuje się prehistorią tekstu biblijnego, szuka jego przedliterackiej pisemnej formy i stara się zrekonstruować jego źródła oraz ustalić ich teologiczne akcenty i *Sitz im Leben*. Autorzy korzystają z różnych źródeł. Współcześni autorzy podają źródła, z jakich korzystają i na jakie się powołują, lecz w starożytności nie miało to większego znaczenia. Stąd i ewangeliści, korzystając z wielu źródeł pisanych, nie wymieniają ich. Nie zawsze jednak da się w ewangelii poznać, czy w określonych fragmentach ich autorzy korzystali ze źródeł, zwłaszcza gdy materiał

³ H.K. BERG, *Ein Wort wie Feuer. Wege lebendiger Bibelauslegung*, München–Stuttgart 1991, s. 40; J. CZERSKI, *Analiza lingwistyczna przypowieści o niemiłosiernym dłużniku (Mt 18,23-35)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1(1993), s. 27–28.

⁴ BERG, *dz. cyt.*, s. 41–44.

źródła został umiejętnie przepracowany i włączony do dzieła. Bezpośrednie cele krytyki literackiej Nowego Testamentu są zróżnicowane, w zależności od rodzaju księgi. W egzegezie ewangelii synoptycznych krytyka literacka stara się przede wszystkim wyjaśnić podobieństwa i różnice pomiędzy poszczególnymi synoptykami, zrekonstruować źródła wraz z ich przewodnimi ideami teologicznymi oraz *Sitz im Leben*. W tym zostały wypracowane różne modele, wskazujące na prawdopodobne źródła. Wśród uczonych największym powodzeniem cieszy się model zwany teorią dwóch (lub więcej) źródeł⁵.

W opisie chrztu Chrystusa występują pewne charakterystyczne cechy literackie, jakie odróżniają go od stylu i języka kontekstu poprzedzającego (zwłaszcza wiersze 2-6.7-8). Są to⁶:

- 1) typowo biblijne zwroty: *καὶ ἐγένετο* i *ἐν ἐκαίνοις ἡμέραις* — występujące w narracjach biblijnych;
- 2) opuszczenie rodzajników przy imionach Jezusa i Jana;
- 3) odmienne określenie Jordanu w wierszu 9: *εἰς τὸν Ἰορδάνην* (w. 5: *ἐν τῷ Ἰορδάνῃ*);
- 4) chrzest Jana został po raz drugi opisany.

Szczegóły te przemawiają za odrębną tradycją opisu chrztu. Poza tym opowiadanie o chrzcie łączy się bezpośrednio ze sceną kuszenia: *καὶ εὐθὺς* (Mk 1,12). R. PESCH przypuszcza więc, że obydwie sceny były już ze sobą złączone w źródle, z którego korzystał Marek i stanowiły integralną jednostkę literacką, która mogła występować samodzielnie w tradycji przedmarkowej⁷.

1.2. Krytyka formy Mk 1,9-11

Nazwa kolejnego etapu metody historyczno-krytycznej: „krytyka formy” jest jedną z propozycji przekładu niemieckiego określenia *Formgeschichte*. Określenie to jest trudne do przetłumaczenia dosłownego nie tylko na język polski, lecz również na inne języki europejskie. Przykładem mogą być tłumaczenia angielskie: *Form Criticism*, francuskie: *l’histoire de la formation, l’histoire des formes littéraires*, włoskie: *storia delle formen*⁸. W języku polskim przyjęto na określenie tej metody nazwy: *morfokrytyka, historia form* lub *krytyka formy*. Różne określenia tej metody biorą się stąd, że jej badania mają na uwadze dwa aspekty. Z jednej strony zajmuje się ona krytyką gatunków literackich (*Gattungskritik*), z drugiej zaś bada ich historię (*Gattungsgeschichte*).

⁵ J. CZERSKI, *Metody interpretacji Nowego Testamentu* (Opolska Biblioteka Teologiczna 21), Opole 1997, s. 71.

⁶ R. PESCH, *Das Markusevangelium* (Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament = Herder TKNT II,1), t. I, s. 88; K.L. SCHMIDT, *Die Rahmen der Geschichte Jesu*, Darmstadt 1964, s. 29.

⁷ PESCH, *dz. cyt.*, t. I, s. 87–88.

⁸ K. ROMANIUK, *Morfokrytyka i historia redakcji*, Warszawa 1983, s. 8; H. LANGKAMMER, *Metoda historii form*, w: TENŻE (red.), *Metodologia Nowego Testamentu*, Pelplin 1994, s. 131.

W badaniach nad ewangeliami krytyka formy bada drogę, jaką przeszła tradycja przepracowana i przereklamowana przez ewangelistów od jej przedliterackich początków aż do ustalenia się w formie literackiej. Zakłada ona przy tym, że tradycja ustna była przekazywana w ustalonych i stosowanych w określonych środowiskach gatunkach literackich⁹. W badaniach natomiast nad literaturą epistolarną krytykę formy interesują świadectwa życia pierwotnego Kościoła, ustalone formy wyrażania przez niego wiary w Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego oraz sprawowanie liturgii. Ich ślady znajdują się w listach Nowego Testamentu¹⁰. Zadaniem krytyki formy jest odszukanie i wyodrębnienie gatunków literackich występujących w ewangeliach oraz form wyznawania, przekazywania i przeżywania wiary obecnych w literaturze epistolarniej.

G. LOHFINK definiuje krytykę formy jako: „odkrywanie i opisywanie stałych form określonego rodzaju w życiu codziennym bądź w literaturze, w słowie lub piśmie, wreszcie przedstawianie zamiaru słownego tych form i ich kontekstu życiowego (*Sitz im Leben*)”¹¹.

Zdaniem F. LENTZEN-DEISA gatunek (raczej należałoby tu mówić o podgatunku) opowiadania o chrzcie Chrystusa przypomina występujący w *Targumach* gatunek tzw. „wizji wyjaśniającej” (*Deutevision*) o następujących cechach¹²:

- 1) opis sytuacji związanej ze znaczeniem osoby (w. 9);
- 2) wprowadzenie wizji (w. 10a);
- 3) treść wizji (w. 10bc);
- 4) wprowadzenie audycji (w. 11a);
- 5) treść audycji (w. 11b);
- 6) komentarz uzasadniający (w. 11c).

1.3. Historia tradycji Mk 1,9-11

Badania nad genezą ewangelii synoptycznych wykazały, że ich teksty przed ostateczną redakcją były w formie izolowanych, samodzielnych jednostek przekazywane ustnie. Krytyka tradycji¹³ zmierza do ustalenia historii tekstu w tradycji ustnej oraz do rekonstrukcji tych małych jednostek literackich, jakie w tradycji ustnej przekazywano oddzielnie, a które redaktor tekstu włączył do swego dzieła¹⁴. Tradycja

⁹ G. STRECKER, U. SCHNELLE, *Einführung in die neutestamentliche Exegese*, Göttingen 1985², s. 69.

¹⁰ *Tamże*, s. 90–92.

¹¹ G. LOHFINK, *Rozumieć Biblię. Wprowadzenie do krytyki form literackich*, Warszawa 1987, s. 21.

¹² F. LENTZEN-DEIS, *Die Taufe Jesu nach den Synoptikern. Literarkritische und gattungsgeschichtliche Untersuchungen*, (Frankfurter Theologischen Studien 4), Frankfurt a. M. 1970, s. 195–198.

¹³ Metodologia niemiecka odróżnia krytykę źródeł (*Überlieferungskritik* lub *Quellenkritik*) od krytyki tradycji (*Traditionskritik*). Krytyka źródeł bada genezę małych jednostek literackich i szuka ich źródeł, natomiast krytyka tradycji zajmuje się identyfikacją i opisem już ustalonego tekstu, który obejmuje szereg takich jednostek. Por. W. STRENGER, *Biblische Methodenlehre*, Düsseldorf 1987, s. 73.

¹⁴ EGGER, *dz. cyt.*, s. 170; H. LANGKAMMER, *Współczesna interpretacja Nowego Testamentu*, w: TENŻE (red.), *Metodologia Nowego Testamentu*, Pelplin 1994, s. 38.

tworzyła się przez powtarzanie prostych, znanych tekstów, które z biegiem czasu otrzymały nowe akcenty teologiczne, były rozwijane i uzupełniane. Duży wpływ na te zmiany wywierało życie i sytuacje konkretnych Kościołów (*Sitz im Leben*).

Tradycja o chrzcie Chrystusa uformowała się prawdopodobnie w środowisku chrześcijan palestyńskich, w którym istniał duży kult Jana Chrzciciela i w związku z tym starano się wykazać, że Jan był kimś większym od Jezusa, skoro go ochrzcił. Opowiadanie zatem o chrzcie Chrystusa miało charakter apologetyczny. Apologetyczny akcent posiadał zwłaszcza „głos z nieba”, objaśniający sens chrztu Jezusa.

W tradycji przedmarkowej opowiadania o chrzcie i kuszeniu Jezusa stanowiły łącznie samodzielną jednostkę literacką¹⁵. Łączą je osoby Jezusa Chrystusa i Jana Chrzciciela oraz miejsce: Jordan i pustynia.

„Głos z nieba” zawiera elementy starotestamentalnej tradycji, w świetle której pierwotny Kościół interpretował życie i osobę Jezusa¹⁶. Już sam zwrot *ἐκ τῶν οὐρανῶν*, mimo poprawnej greckiej konstrukcji, jest typowym semickim zwrotem, który autor drugiej ewangelii zaczerpnął ze źródła¹⁷. Zdaniem M. DIBELIUSA przedmarkowa forma tego głosu miała brzmienie zgodne z tenorem Ps 2,7: „Ty jesteś moim Synem, ja dziś zrodziłem ciebie”¹⁸. Przypuszczenie to zdaje się potwierdzać krytyka tekstu Łk 3,22. Cytat Ps 2,7 występuje w kodeksie D, w wielu wersjach *Vetus Latina* (it^a, b, c, d, ff, l, q, r) oraz u niektórych pisarzy i Ojców Kościoła (np. u JUSTYNA, KLEMENSA, METODEGO itd.), z tym, że dodają oni po zaimku *συ*(ty), słowo *ἀγαπητός*. Nie tłumaczy to jednak przekonująco wersji przedmarkowej. Nazwanie Chrystusa „Synem Bożym” w środowisku palestyńskim nie wskazywało jeszcze na jego wyższość wobec Jana Chrzciciela, gdyż tytuł „Syn Boży” w Starym Testamencie mówił tylko o szczególnym wybraniu, o specjalnej misji i powołaniu. Jan Chrzciciel w takim pojęciu też mógłby być nazwany „Synem Boga”. Natomiast sens „głosu z nieba” zmienia zupełnie dodanie przymiotnika *ἀγαπητός* (umiłowany), który w Starym Testamencie ma także znaczenie „jedyń”. LXX tłumaczy kilkakrotnie hebr. *יחיד* (*jahid*) „jedyń” jako *ἀγαπητός* — „umiłowany”. Chrystus nie jest więc jednym z wielu synów Bożych, lecz jedynym, wyjątkowym. Natomiast druga część „głosu z nieba” przypomina Iz 42,1: „Oto mój sługa (...) Wybrany mój, w którym mam upodobanie”¹⁹

¹⁵ PESCH, *dz. cyt.*, t. I, s. 96.

¹⁶ K. KERTELGE, *Markusevangelium (Neue Echter Bibel 2)*, Würzburg 1994, s. 18–19.

¹⁷ P. DSCHULNIGG, *Sprache, Redaktion und Intention des Markus-Evangelium. Eigentümlichkeiten der Sprache des Markus-Evangeliums und ihre Bedeutung für die Redaktionskritik*, (Stuttgarter Biblische Beiträge 11), Stuttgart 1984, s. 328.

¹⁸ M. DIBELIUS, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, Tübingen 1971⁶, s. 271.

¹⁹ J. GNILKA, *Das Evangelium nach Markus (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament = EKK II,1)*, Zürich–Einsiedeln–Köln–Neukirchen–Vluyn 1978, s. 50.

1.4. Historyczność chrztu Jezusa

Opowiadanie o chrzcie Jezusa uważane jest przez egzegetów za wydarzenie historyczne²⁰. Na fakt chrztu Jezusa powołują się zarówno ewangelie, jak i pierwotna katecheza (Dz 1,5.22; 10,37; 11,16; 13,24-25; 18,25; 19,3-4). Gdyby chrzest Chrystusa nie był bowiem wydarzeniem historycznym, tradycja apostołska nie powoływałyby się na niego, gdyż stwarzał on szereg trudności chrystologicznych, które sygnalizują ewangelie (np. Mt 3,13-15; Łk 3,21; J 1,30-34 itp.). Trudno było zrozumieć, dlaczego Jan, niższy godnością i misją od Chrystusa, udziela mu chrztu, i to w dodatku chrztu „na odpuszczenie grzechów”.

Historyczna wartość opisu nie oznacza jednak kronikarskiego przekazu. Opowiadanie ewangelistów nie ma charakteru reportażu, lecz jest podporządkowane celom kerygmaticznym. Każdy z ewangelistów interpretuje zatem fakt chrztu Jezusa z własnej perspektywy teologicznej.

1.5. Krytyka redakcji

Księgi Nowego Testamentu, a zwłaszcza ewangelie mają za sobą długi proces genetyczny. Zanim doszło do ich ostatecznej redakcji, materiał w nich zawarty był przekazywany w tradycji ustnej, częściowo był spisywany, aż znalazł swój ostateczny wyraz w zredagowanej księdze. Krytyka formy (*Formgeschichte*) koncentrowała się głównie na etapie tradycji wyprzedzającej redakcję ewangelii i traktowała ewangelistów jako zbieraczy tradycji, którzy nie wnieśli osobistego wkładu w powstanie ewangelii. Krytyka redakcji (*Redaktionskritik*) natomiast bada pracę i wkład autora w tekst, czy w dzieło, które zostało opracowane na podstawie różnych dostępnych mu źródeł. Wychodzi ona bowiem z założenia, że poszczególne księgi Nowego Testamentu nie są przypadkowym zbiorem różnych fragmentów, lecz dziełami świadomie i celowo zredagowanymi, o określonej kompozycji i strukturze. Ponieważ chodzi tu o długi proces historyczny, określa się ją również jako metodę historii redakcji (*Redaktionsgeschichtliche Methode*). Metoda krytyki redakcji polega na analizie wszystkich elementów określonego tekstu z punktu widzenia kompozycji oraz przepracowania przez autora materiałów źródła.

1.5.1. Mk 1,9-11

W kompozycji Marka opis chrztu Chrystusa zajmuje ważne miejsce. Marek podporządkował cały materiał tradycji idei Jezusa jako Syna Bożego, co sygnalizuje już w prologu. W trzech najważniejszych miejscach swego dzieła o Jezusie umieścił wypowiedzi, które podkreślają jego Synostwo Boże: na początku (1,11); w środku (9,7) i na końcu (14,61-62 i 15,39). „Głos z nieba”, który interpretuje teologiczne znaczenie chrztu Chrystusa, jest pierwszą wypowiedzią o jego Synostwie Bożym.

²⁰ J. GNILKA, dz. cyt., s. 50; J. KUDASIEWICZ, *Chrzest Jezusa w Jordanie*, w: S. ŁACH, J. SZLAGA (red.), *Studio lectionem facere*, Lublin 1980, s. 141; R. BARTNICKI, *Przesłanie Ewangelii*, (Biblioteka Biblijna I), Warszawa 1996, s. 205.

Gdy chodzi o słownictwo charakterystyczne dla języka drugiej ewangelii, które wskazywałoby na interwencję autora²¹, to można wskazać zaledwie dwa przykłady: *ἐν ἐκαίνοις ταῖς ἡμέραις* — Mk 1,9 i *εὐθύς* — Mk 1,10.12.

1.5.2. Mt 3,13-17

Źródłem dla Mateusza był opis Marka. Mateusz, podobnie jak Marek, połączył więc opowiadanie o chrzcie Jezusa z działalnością Jana Chrzciciela, od której Mateusz rozpoczyna historię Jezusa. Wskazuje na to początek opowiadania: to, te (wtedy: 3,13). Po opisaniu Jana Chrzciciela, jego chrztu i przepowiadania (3,1-12), przedstawia drugą postać — Chrystusa, który przewyższa godnością i misją swego poprzednika. Zarówno historia Jana, jak i Jezusa rozpoczyna się od słowa *παράγινεται* „przybyć, pojawić się” (3,1.13)²².

Wiersze 14-15 stanowią natomiast materiał własny Mateusza. Trudno rozstrzygnąć, czy korzystał on tu z jakiegoś źródła, czy też jest to jego własny materiał redakcyjny. W każdym razie drobne ślady interwencji redakcyjnej są tu widoczne, jak na przykład charakterystyczne dla pierwszej ewangelii pojęcie *δικαιοσύνη* (sprawiedliwość: 3,15). Fragment ten spełnia w historii chrztu Jezusa funkcję teologiczną. Tłumaczy, dlaczego Jezus przyjął chrzest od Jana.

Natomiast sam chrzest Chrystusa jest dla Mateusza wydarzeniem mniej istotnym. Wspomina o tym jakby ubocznie, posługując się formą *participium* βαπτισθεῖς (kiedy został ochrzczony: 3,16)²³.

1.5.3. Łk 3,21-22

Łukasz również korzystał z opisu Marka, lecz wprowadził szereg zmian, uzupełnień i poprawek stylistycznych. Jego wersję cechuje przede wszystkim synchronizm²⁴. Działalność Jana Chrzciciela oraz chrzest Jezusa przedstawia on jako wydarzenie historiozbawcze. Wyprzedza je historia dzieciństwa Jana i Jezusa (1-2), a rozpoczyna określenie sytuacji historycznej (3,1-3) oraz argumentacja biblijna (głos Boga skierowany do Jana: 3,4-6), po której następuje charakterystyka przepowiadania Jana w trzech fragmentach (3,7-9.10-14.15-17), zakończona krótkim *summary* (3,18). Historię Jana zamyka notatka historyczna o jego aresztowaniu (3,19-

²¹ Język Marka nie jest zbyt bogaty i zamyka się cyfrą około 1270 słów (o ilości słów decyduje przyjęte krytyczne wydanie tekstu drugiej ewangelii). W tych cyfrach mieści się charakterystyczne dla Marka słownictwo. Za słowa, które pochodzą od niego przyjmuje się tylko takie, którymi posługuje się on częściej niż autorzy pozostałych pism Nowego Testamentu lub współczesnej mu literatury pozabiblijnej. Nie rozstrzyga to jeszcze, czy autor sam te słowa wprowadził, czy też zaczerpnął je z tradycji. Por. J. CZERSKI, *Ewangelie Synoptyczne w aspekcie literackim, historycznym i teologicznym*, Opole 1996, s. 96–98.

²² U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, (EKK I,1), Zürich–Einsiedeln–Köln–Neukirchen–Vluyn 1985, s. 150.

²³ A. SAND, *Das Evangelium nach Matthäus (Regensburger Neues Testament = RNT)*, Regensburg 1986, s. 70.

²⁴ F. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas* (EKK III,1), Zürich–Neukirchen–Vluyn 1989, s. 165–166.

20). W 3,21 Łukasz wprowadza na scenę Jezusa, który przystępuje do chrztu, jakiego udziela mu Jan (3,21-22). Przejście pomiędzy historią Jana Chrzciciela i Jezusa jest bardzo płynne: *ἐγένετο δὲ* (i stało się zaś: 3,21).

Interwencje redakcyjne zauważa się w opisie samej teofanii, jak na przykład określenie Ducha Świętego w postaci gołębiczy jako zjawiska „cielesnego”, czy wzmiankę o modlitwie Jezusa (charakterystyczny motyw trzeciej ewangelii). Odmienna jest też perspektywa teologiczna autora trzeciej ewangelii. Łukasz nie tylko akcentuje Synostwo Boże Chrystusa, lecz łącząc opowiadanie o chrzcie z jego genealogią, ukazuje Go również jako nowego „pierwszego” — jak Adam — Człowieka nowego etapu historii zbawienia (3,23-38). Jezus jako człowiek może być kuszony, stąd logicznie po genealogii następuje scena jego kuszenia (4,1-11)²⁵.

2. Analiza lingwistyczna

Metody lingwistyczne — w przeciwieństwie do metod diachronicznych — traktują tekst jako jednostkę literacką, która nie ma za sobą procesu genetycznego i patrzą na tekst jako na spójną całość. Poszczególne elementy tekstu są ze sobą powiązane i wzajemnie zależne. Z tych zależności powstaje jednostka o określonej formie jako jeden z elementów szerszego procesu komunikacji²⁶. Metoda lingwistyczna obejmuje następujące działania: 1) analizę syntaktyczną; 2) analizę semantyczną oraz 3) analizę pragmatyczną²⁷

2.1. Analiza syntaktyczna

Gramatyka określa najogólniej syntaksę jako naukę o budowie zdań. Nazwa pochodzi od greckiego słowa *σύνταξις* — ustawienie, organizacja, system, konstrukcja gramatyczna, składnia. Zdanie jest najmniejszym, relatywnie samodzielny elementem tekstu. Można je zdefiniować jako zamknięty segment wypowiedzi złożony z wyrazów, zgodnie z regułami gramatycznymi²⁸. Dopiero w konkretnych zdaniach słowa, jakie posiadają więcej znaczeń, otrzymują określony sens. Na przykład w Łk 11,36 słowo „światło” spełnia różne funkcje: „Jeśli zatem całe ciało twoje będzie świetliste, nie mając w sobie jakiejś ciemności, całe będzie świetliste, jak gdyby oświetlała cię lampa”. Światło ma w tym zdaniu dwa znaczenia: 1) dosłowne, gdy mowa jest o świetle lampy; 2) metaforyczne, gdy chodzi o światło ciała.

Analiza syntaktyczna zajmuje się badaniem kształtu językowego określonego tekstu, a więc relacjami, jakie zachodzą pomiędzy poszczególnymi elementami języka (znakami) występującymi w badanym tekście oraz zasadami, na podstawie któ-

²⁵ BOVON, *dz. cyt.*, t. I, s. 193–194.

²⁶ EGGER, *dz. cyt.*, s. 74.

²⁷ CZERSKI, *Metody interpretacji*, s. 125.

²⁸ A. OKOPEŃ-SŁAWIŃSKA, *Słownik Terminów Literackich (=STL)*, red. M. GŁOWIŃSKI, T. KOSTKIEWICZOWA, A. OKOPEŃ-SŁAWIŃSKA, J. SŁAWIŃSKI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 586.

rych te elementy zostały wprowadzone do tekstu²⁹. Podstawowymi środkami, jakimi posługuje się analiza syntaktyczna języka greckiego są: końcówki odmian (fleksji), szyk wyrazów, przyimki, spójniki i partykuły. Analiza syntaktyczna bierze także pod uwagę zmiany czasów. Celem analizy syntaktycznej jest ustalenie struktury tekstu, zbadanie jego jedności oraz wydzielenie mniejszych jednostek tematycznych³⁰.

Analiza syntaktyczna obejmuje następujące działania metodyczne: 1) oddzielenie badanego tekstu od jego kontekstu; 2) sporządzenie inwentarza słów (tzw. leksykon); 3) określenie części mowy i form gramatycznych, 4) analizę struktury zdań oraz sposobu ich łączenia; 5) charakterystykę stylu; 6) podział tekstu³¹.

W przypadku opowiadania o chrzcie Chrystusa analiza syntaktyczna jest uproszczona, gdyż tekst zawiera tylko trzy wiersze. Opis chrztu Jezusa łączy się więc logicznie z opowiadaniem o działalności Jana Chrzciciela, które wyprzedza chrzest Jezusa oraz z następującą po chrzcie sceną kuszenia. Pomostem pomiędzy opowiadaniem o chrzcie i sceną kuszenia (1,12nn) jest zwrot: „i natychmiast” (*καὶ εὐθύς*).

W wierszach 9 i 11 dobrze odgraniczają scenę chrztu od kontekstu.

Wiersz 9: „I stało się w owych dniach” (*καὶ ἐγένετο*).

Wiersz 10: „I natychmiast” (*καὶ εὐθύς*).

Koniunkcja *καὶ* „i” ma tu znaczenie wprowadzające, charakterystyczne dla stylu hebrajskiego³². Pod względem syntaksy opowiadanie składa się z ośmiu zdań: sześciu głównych i dwu zależnych i dzieli się na trzy części. Punkty podziału stanowią zwroty: *καὶ ἐγένετο* (w. 9); *καὶ εὐθύς* (w. 10); *καὶ φωνή* (w. 11): 1) Wprowadzenie: 1,9; 2) Wizja: 1,10; 3) Audycja: 1,11.

2.2. Analiza semantyczna

Określenie „semantyczna” pochodzi od greckiego *το σήμα* „znak”. Analiza semantyczna bada bowiem znaczenie poszczególnych znaków, to znaczy słów, zdań i całych tekstów oraz szuka odpowiedzi na pytanie, co określony tekst pragnie wyrazić i jak należy rozumieć poszczególne wyrażenia i zdania występujące w tekście³³.

Występujące w opowiadaniu czasowniki wyrażają ruch: „przyszedł” (w. 9), „wychodząc” (w. 10a), „schodzącego” (w. 10b). Na ruch wskazują również zmiany miejsc i czasu: „z Nazaretu w Galilei (...) nad Jordan” (w. 9) i czasu: „natychmiast” (w. 10). Tekst cechuje zatem ruch i dynamika.

Na określenie chrztu Marek używa wyrazu *βαπτίζω* „zanurzam”, „obmywam”. Termin ten nie oznacza chrztu sakramentalnego, lecz obmycie rytualne. Tłem chrztu

²⁹ CZERSKI, *Analiza lingwistyczna*, s. 28.

³⁰ W. VERBURG, *Endzeit und Entschlafene. Syntaktisch-sigmatische, semantische und pragmatische Analyse von 1 Kor 15*, (Forschung zur Bibel 78), Würzburg 1996, s. 18.

³¹ CZERSKI, *Metody interpretacji*, s.126.

³² Sens łączący posiada *καί* wówczas, gdy łączy słowa lub zdania tego samego typu. Por. F. BLASS, A. DEBRUNNER, F. REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen 1979¹⁵, § 442.

³³ *Tamże*, s. 33.

udzielanego przez Jan Chrzciciela był niewątpliwie chrzest prozelicki i obmycia z Qumran, lecz mimo wielu podobieństw brak pomiędzy chrztem Jana a obmyciami praktykowanymi w judaizmie jakiegokolwiek związku przyczynowego. Najwięcej punktów wspólnych ma chrzest Jana z Qumran: klimat eschatologiczny, charakter oczyszczający chrztu i oczywiście geograficzna bliskość działalności. Jednak działalność Jana Chrzciciela nie mieściła się w doktrynalnych czy organizacyjnych ramach Qumran. Jan nawiązuje raczej do działalności proroków³⁴. Chrzest Jana Chrzciciela stanowił integralną część jego działalności, której centralnym tematem było wezwanie do nawrócenia i pokuty (Mk 1,4). Obmycie (chrzest) w Jordanie było zewnętrznym znakiem tego nawrócenia. Przez obmycie następowało odpuszczenie grzechów, lecz istotę chrztu nie stanowiło obmycie, lecz wewnętrzne nawrócenie. Dlatego Jan domaga się „owoców nawrócenia” (Mt 3,8; Łk 3,8). Zewnętrzna ceremonia obmycia była tylko symbolem, znakiem pokazującym to, co powinno się stać we wnętrzu człowieka. Ten chrzest nawrócenia zmierzał do moralnego przekształcenia, odrodzenia Izraela. Marek nie uzasadnia potrzeby chrztu Jezusa.

Po chrzcie następuje wizja, którą przeżywa sam Jezus: „ujrzał”. Wizja składa się z dwóch elementów: rozwarcie się nieba i zejście (katabaza) Ducha Świętego w postaci gołębicy. Występują one również w apokaliptyce. „Rozwarcie się nieba” jest związane z semickimi poglądami na budowę kosmosu i w apokaliptyce oznacza interwencję Boga w celach zbawczych, sygnalizuje sąd lub jest przygotowaniem do katabazy rzeczywistości niebieskich. Zstępowanie (katabaza) Ducha Świętego przypomina teksty Iz 11,2; 42,1; 61,1. Duch Święty jest porównany (ὥς „jakby, jak”). Duch Święty ukazuje się w widzialnej postaci jako ptak, gdyż wyobrażano sobie, że przestrzeń powietrzną pomiędzy niebem i ziemią może pokonać tylko ptak. Nie jest natomiast pewne, dlaczego ten ptak ma postać gołębicy. Najbardziej znane interpretacje³⁵:

- 1) aluzja do opowiadania o potopie: Rdz 8,8n;
- 2) aluzja do opisu stworzenia w Rdz 1,2, gdyż według rabinistycznej egzegezy Duch Boga unoszący się nad wodami miał postać gołębicy;
- 3) judaizm wyobrażał sobie chwałę Bożą (*szekina*) w postaci gołębicy.

Wizję wyjaśnia audycja, głos samego Boga, który zwraca się bezpośrednio do Jezusa. Treść tego głosu nawiązuje do tekstu Iz 42,1. Wyposażenie Chrystusa w Ducha Bożego jest aktem mesjańskiej inwestytury. Zwrot: „Syn mój umiłowany” wskazuje, że Jezus jest kimś więcej niż tylko wybranym przez Boga Mesjaszem. „Umilowany” ma również znaczenie: „jedyne” (por. historię tradycji Mk 1,9-11). Wyklucza to przenośne znaczenie tego słowa jako wybranie, czyli semantycznie „umilowany” nie oznacza tylko „wybrany”. Jedyne Syn Boga jest Bogiem.

³⁴ K. ROMANIUK, *Sakramentologia biblijna*, Warszawa 1994, s. 11; J. GNILKA, *Jezus z Nazaretu. Orędzie i dzieje*, Kraków 1997, s. 99.

³⁵ H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Marka. Wstęp — przekład z oryginału — komentarz (Pismo święte Nowego Testamentu III,2)*, Poznań–Warszawa 1977, s. 85; GNILKA, *Das Evangelium*, s. 52.

2.3. Analiza pragmatyczna

Zadaniem języka i tekstu pisanego jest komunikacja. Język skierowany jest na odbiorcę, pragnie przekazać jakąś informację. Funkcje komunikatywne języka bada analiza pragmatyczna tekstu. Pragmatyka, podobnie jak semantyka, zajmuje się ustaleniem sensu wypowiedzi. W związku z tym S.C. LEVINSON określa pragmatykę jako „studium wszystkich tych aspektów sensu, jakich nie uwzględnia teoria semantyczna”³⁶. H. SCHWEIZER zauważa wprawdzie zbieżności pomiędzy semantyką i pragmatyką, lecz podkreśla również dwie oryginalne cechy pragmatyki³⁷:

- 1) pragmatyka stara się poza znaczeniem słów uchwycić właściwe intencje tekstu;
- 2) pragmatyka ma na uwadze wszystkie inne teksty, które pozostają w związku z tekstem badanym.

Analiza pragmatyczna zajmuje się dynamiczną funkcją tekstu i bada, w jaki sposób określony tekst stara się ukierunkować czytelnika, inaczej: analiza pragmatyczna dąży do odnalezienia intencji tekstu i szuka odpowiedzi na pytanie, dlaczego i po co określony tekst został zredagowany³⁸. W tym celu należy zbadać, o jaką funkcję języka chodzi, jakie cele miał autor na uwadze, w jaki sposób posługuje się on środkami mowy, aby obudzić w czytelniku określone reakcje. Uczeni zajmujący się lingwistyką proponują różne klasyfikacje funkcji języka w procesie komunikacji słowa.

DELL H. HYMES wymienia następujące możliwe funkcje języka³⁹:

- 1) ekspresywna (emocjonalna) — wyraża uczucia nadawcy tekstu;
- 2) dyrektywna, gdy autor apeluje do czytelnika;
- 3) informacyjna — przedstawienie jakiejś sprawy;
- 4) kontekstualna, gdy chodzi o uwzględnienie kontekstu sytuacyjnego;
- 5) kontaktowa, w wypadku utrudnionej komunikacji pomiędzy autorem a adresatami;
- 6) metalingwistyczna — tekst staje się sam w sobie tematem.

J. HABERMAS i N. LUHMANN⁴⁰ podają listę różnych funkcji języka, które pozwalają odczytać oddziaływanie tekstu. Można je zestawić w następujących grupach:

- 1) opisać, powiadomić, opowiedzieć, informować, zauważyć, sprzeciwić się;
- 2) potwierdzić, zapewnić, twierdzić, zaprzeczyć, kwestionować;
- 3) objawić, odsłonić, wydać, przyznać, przedstawić w dobrym świetle, wyprzeć się;

³⁶ S.C. LEVINSON, *Pragmatics*, Cambridge 1983, s. 12.

³⁷ H. SCHWEIZER, *Biblische Texte verstehen. Arbeitsbuch zur Hermeneutik und Methodik der Bibelinterpretation*, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz 1986, s. 78.

³⁸ CZERSKI, *Analiza lingwistyczna*, s. 35.

³⁹ D.H. HYMES, *Ethnographie des Sprechens*, w: O. SCHÖBER (red.), *Funktionen der Sprache*, Stuttgart 1974, s. 18.

⁴⁰ J. HABERMAS, N. LUHMANN, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie — Was leistet die Systemforschung?*, Frankfurt a. M. 1971, s. 109–113.

- 4) rozkazać, zarządzać, wezwać, prosić, domagać się, pragnąć, napominać, zezwalać, radzić, ostrzegać, pocieszać, wahać się, obiecywać, uzgadniać, usprawiedliwiać się, proponować;
- 5) pozdrawiać, życzyć, dziękować.

Według H. VATERA, który opiera się na badaniach J. R. SEARLEGO, należy wyróżnić następujące funkcje mowy⁴¹:

- 1) reprezentatywną (twierdzenia, stwierdzenia, wnioski końcowe itp.);
- 2) dyrektywną (rozkazy, rozporządzenia, prośby, rady itp.);
- 3) zobowiązującą (*commissiva*: różne zobowiązania, śluby, oświadczenia odnośnie planów itp.);
- 4) ekspresywną (podziękowania, usprawiedliwienia, gratulacje itp.);
- 5) deklaratywną (chrzty, wypowiedzenia wojen, komunikaty, które zmieniają sytuacje: *die unmittelbar die Welt verändern*);
- 6) deklaracje reprezentatywne (np. orzeczenia sądowe).

Spośród wielu wskazówek praktycznego stosowania pragmatyki, jakie proponują współcześni językoznawcy, do interpretacji pragmatycznej tekstu biblijnego można zastosować następujące kroki metodyczne:

- 1) Ustalić kontekst sytuacyjny⁴².
- 2) Zwrócić szczególną uwagę na występowanie trybu rozkazującego, gdyż forma rozkazująca najbardziej określa sposób myślenia i postępowania⁴³.
- 3) Zbadać, jaką skalę wartości przedstawia autor i jak ocenia postępowanie osób. Najłatwiej odczytać intencje tekstu, gdy autor stawia za przykład postępowanie jakiejś osoby.
- 4) Przeanalizować dynamiczną funkcję opowiadania, to znaczy zbadać, jaki model postępowania proponuje autor w swoim tekście⁴⁴.

W opowiadaniu o chrzcie Chrystusa Marek pragnął przekazać czytelnikowi następujące informacje:

- 1) Wezwanie do wiary w Chrystusa i posłuszeństwa Jego słowu. Zstąpienie Ducha Świętego i głos z nieba: „Ty jesteś Synem moim umiłowanym, w którym mam upodobanie” (1,11) nie są skierowane do Jezusa, gdyż Jezus od początku miał świadomość, że jest Synem Boga, lecz do czytelnika — odbiorcy tekstu.
- 2) Pareneza. Chrystus chrztu pokuty nie potrzebował. Udając się nad Jordan, uniża się i staje się przez to wzorem pokory dla chrześcijanina. Charakterystyczne, że dopiero na akt pokory Jezusa otwiera się niebo i przemawia Bóg.
- 3) Chrzest Chrystusa zachęca czytelnika do refleksji na temat jego własnego chrztu.

⁴¹ H. VATER, *Einführung in die Sprachwissenschaft*, s. 207–208.

⁴² R. LACK, *Lecture strutturaliste dell' antico testamento*, Roma 1978, s. 25–28; EGGER, *dz. cyt.*, s. 137.

⁴³ H. WEINRICH, *Textgrammatik der französischen Sprache*, Stuttgart 1982, s. 213.

⁴⁴ EGGER, *dz. cyt.*, s. 140–141.

3. Analiza retoryczna

3.1. Wprowadzenie

Analiza retoryczna⁴⁵ jest metodą synchroniczną, literacką. Retoryka była znana i stosowana już w czasach starożytnych, a obecnie próbuje się ją wprowadzić do interpretacji tekstów biblijnych⁴⁶. Do interpretacji Pisma św. wprowadził retorykę św. AUGUSTYN (354–430), który był jej nauczycielem⁴⁷. W swoim dziele *De Doctrina Christiana* w oparciu o dwa dzieła CYCERONA: *De Inventione* i *Orator* opracował zasady retoryki w zastosowaniu do Pisma św. Św. Augustyn stosował retorykę głównie do analizy listów św. Pawła⁴⁸.

Istnieją różne rodzaje retoryki. Dla studiów biblijnych mają znaczenie zasadniczo trzy rodzaje retoryki: 1) retoryka judaistyczna; 2) retoryka klasyczna (greckorzymska) oraz 3) retoryka współczesna (tzw. „nowa retoryka”)⁴⁹. Największe zastosowanie w analizach retorycznych tekstów biblijnych ma jednak retoryka klasyczna oraz różne techniki retoryki współczesnej.

Retoryka klasyczna okazała się z czasem niewystarczająca do rozwiązania wszystkich problemów związanych z tekstem i jego efektami komunikacyjnymi, starano się więc ją udoskonalić, wykorzystując rozmaite środki lingwistyczne. Nowoczesna retoryka jest zatem ściśle związana z lingwistyką (semiotyką) i tym zasadniczo różni się od retoryki klasycznej. Zapoczątkowało ją w XVIII w. dzieło J.A. BENGELA, *Gnomon Novi Testamenti*⁵⁰.

Współczesna analiza retoryczna interesuje się samym tekstem, niezależnie od jego sytuacji historycznej, czy intencji autora. Dąży przede wszystkim do ustalenia pragmatyki tekstu, stara się uchwycić jego argumentację, uwzględnia *Sitz im Leben* argumentacji, traktuje techniki retoryczne i stylistyczne jako cel, a nie ornamentację tekstu. Korzysta z metod krytyki literackiej, posługuje się analizą lingwistyczną, analizą i teorią aktu mowy, bada stylistykę⁵¹. Nowożytna teoria retoryki wypracowała wiele nowych gatunków. Niestety, nie zostały one jeszcze dotąd systematycznie opracowane.

⁴⁵ Ang. *rhetorical criticism* lub *rhetorical analysis*; fr. *critique théorique* lub *analyse théorique*; niem. *rhetorische Analyse*; wł. *analisi retorica*.

⁴⁶ IPK, s. 33.

⁴⁷ Krótką historię stosowania retoryki do interpretacji Pisma św. przedstawił R. BARTNICKI, *Ewangelie Synoptyczne. Geneza i interpretacja*, Warszawa 1996², s. 307–312.

⁴⁸ *Tamże*, s. 307n.

⁴⁹ IPK, s. 33.

⁵⁰ R. MEYNET, *Initiation à la rhétorique biblique. „Qui donc est le plus grand?”*, t. I, Paris 1982, s. 10.

⁵¹ *Rhetorical Criticism and its Theory in Culture — Critical Perspective: The Narrative Rhetoric of John 11*, w: P.J. HARTIN, J.H. PETZER (red.), *Text and Interpretation: New Approaches in the Criticism of the New Testament*, (NNTS 15), Leiden 1991, 176–177; R. BARTNICKI, *Ewangelie Synoptyczne*, s. 316–317.

Prekursorem metody retorycznej w badaniach nad ewangeliami był w połowie XIX w. CHRISTIAN GOTTLÖB WILKE, który swoją teorię przedstawił w dwóch dziełach: *Die neutestamentliche Rhetorik, ein Seitenstück zur Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms* (1943) oraz *Clavis Novi Testamenti philologica* (1868²)⁵². Retorykę pojmuje on jako technikę autora tekstu, która zmierza do ukształtowania i ukierunkowania woli czytelnika. Do technik retorycznych stosowanych przez autorów należą według C.G. Wilkego: 1) środki gramatyczno-syntaktyczne oraz 2) formy estetyczne tekstu wraz z pragmatyką tekstu.

Do podstawowych środków określających „gramatykę tekstu” Wilke zalicza:

- 1) określenie semantyki tekstu przez kontekst;
- 2) sposób zaprezentowania idei, jakie mają przekonać czytelnika;
- 3) kompozycję mowy (tekstu) i relacje pomiędzy zdaniami;
- 4) logikę tekstu;
- 5) strukturę tematyczną.

„Formy estetyczne” są wprawdzie modyfikacją form logicznych, lecz łączą się już z „pragmatyką” tekstu. Wilke wyróżnia następujące formy estetyczne:

- 1) głębię tekstu (*Sinnigkeit*), która polega na tym, że czytelnik potrafi z pojęć i słów użytych przez autora wydobyć głębsze myśli;
- 2) kunszt słowa;
- 3) symetrię tekstu (mowy);
- 4) żywość, siłę, nacisk i dosadność wyrażenia.

Nowotestamentalna metoda retoryczna Wilkego polega zatem na wyszukaniu i uporządkowaniu wszystkich środków, jakimi dysponuje tekst, aby zbadać, jak może on oddziaływać na uczucia, wolę i kierunek myślenia czytelnika⁵³

Najbardziej oryginalną współczesną metodę retoryczną opartą na kryteriach lingwistycznych opracował R. MEYNET. Analiza retoryczna według tego uczonego jest wstępnym działaniem przygotowującym interpretację tekstu biblijnego. Bezpośrednim celem analizy retorycznej jest ustalenie architektury tekstu⁵⁴. Jeżeli tekst badany jest zbyt obszerny i złożony strukturalnie, należy naprzód wydzielić w nim mniejsze jednostki kompozycyjne⁵⁵. Służą temu dwa rodzaje badań: 1) analiza relacji pomiędzy poszczególnymi elementami lingwistycznymi; 2) analiza figur ukształtowanych przez elementy lingwistyczne.

Według Meyneta istnieją dwa rodzaje relacji lingwistycznych⁵⁶: 1) relacje tożsamościowe i 2) relacje opozycyjne.

⁵² E. GÜTTGEMANN, *Fragmenta semiotico-hermeneutica. Eine Texthermeneutik für den Umgang mit der Hl. Schrift*, (Forum Theologiae Linguisticae 9), Bonn 1983, s. 206–216.

⁵³ *Tamże*, s. 213.

⁵⁴ MEYNET, *dz. cyt.*, s. 43.

⁵⁵ *Tamże*, s. 20.

⁵⁶ *Tamże*, s. 16–20.

Mogą one odnosić się do:

- 1) płaszczyzny leksykalnej, a więc dotyczy: identyczności lub opozycji leksemów, synonimów, czy pola semantycznego;
- 2) płaszczyzny morfologicznej, gdy chodzi o identyczność lub opozycję morfemów;
- 3) płaszczyzny syntaktycznej, gdy występują identyczne lub opozycyjne konstrukcje syntaktyczne;
- 4) płaszczyzny całej mowy (tekstu), gdy zauważa się identyczne lub opozycyjne zdania, czy wypowiedzi.

Analizę figur ukształtowanych przez elementy lingwistyczne przeprowadza się na dwóch poziomach⁵⁷: 1) na poziomie dwóch stychów (*au niveau distique*) lub 2) na poziomie całego badanego tekstu.

1. Na poziomie dwóch stychów analiza odbywa się w trzech płaszczyznach:
 - a) leksykalnej, gdy drugi stych jest identyczny lub posiada znaczenie opozycyjne wobec pierwszego;
 - b) morfologicznej i syntaktycznej, gdy morfemy i konstrukcje syntaktyczne występują w identycznych lub opozycyjnych formach;
 - c) retorycznej, gdy występuje symetria pomiędzy elementami obydwu stychów (paralelna lub koncentryczna).
2. Na poziomie badanego tekstu podstawową figurą retoryczną są różne formy symetrii:
 - a) paralelizm polega na zestawieniu ze sobą dwóch określeń w formie synonimicznego powtórzenia, przeciwstawienia lub syntezy:

A	B	C	D
A ¹	B ¹	C ¹	D ¹

- b) inkluzja, czyli zamknięcie fragmentu identyczną lub analogiczną formułą:

A	B	C	A ¹
---	---	---	----------------

- c) chiazm, figura kompozycyjna posiadająca następujący schemat:

A	B	C	D	z	D ¹	C ¹	B ¹	A ¹
→					←			

symetria kombinowana, która łączy różne rodzaje symetrii; występuje najczęściej, gdyż rzadko spotyka się teksty o jednolitej symetrii.

3.2. Analiza retoryczna Mk 1,9-11 metodą R. Meyneta

3.2.1. Płaszczyzna leksykalna

W tekście Mk 1,9-11 zauważa się dwie charakterystyczne figury strukturalne na płaszczyźnie leksykalnej: chiazm oraz inkluzję.

⁵⁷ Tamże, s. 20–42.

3.2.1.1. Chiazm

W opowiadaniu o chrzcie Chrystusa występują leksemy przeciwstawne, które powtarzają się, co w rezultacie daje następujące cząstkowe układy chiastyczne:

I

- (A) Przyszedł (w. 9a)
- (B) Jezus (w. 9b)
- (C) z Nazaretu (w. 9c)
- ZOSTAŁ OCHRZCZONY (w. 9d)
- (C¹) w Jordanie (w. 9e)
- (B¹) przez Jana (w. 9f)
- (A¹) Wychodził z wody (w. 10a)

Centralne miejsce w tej strukturze zajmuje fakt chrztu Chrystusa w Jordanie.

II

- (A) I stało się (w. 9a)
- (B) przyszedł Jezus (w. 9b)
- (C) wychodząc z wody (w. 10a)
- UJRZAŁ (w. 10b)
- (C¹) rozdarte niebo (w. 10c)
- (B¹) Ducha schodzącego (w. 10d)
- (A¹) I stał się (w. 11a)

Ta konstrukcja chiastyczna podkreśla wizję Jezusa po chrzcie w Jordanie.

3.2.1.2. Inkluzja

W opowiadaniu występuje podwójna inkluzja. Tekst zaczyna się i kończy identyczną formułą *καὶ ἐγένετο* „i stało się” (w. 9a i 11a). Drugą inkluzję tworzy Imię i tytuł Chrystusa: „Jezus” (w. 9a) i „Syn umiłowany” (w. 11a).

3.2.2. Płaszczyzna syntaktyczna

Istotne znaczenie retoryczne ma wiersz 10, w którym występują dwa opozycyjne zdania o podobnej konstrukcji równoważnika zdania: Jezus wstępuje (*ἀναβαίνων*) — Duch zstępuje (*καταβαίνων*).

3.2.3. Płaszczyzna syntagmatyczna

Syntagma oznacza szereg następujących po sobie jednostek znaczeniowych w jakimś ciągu wypowiedzi, które tworzą pewną całość. Wyrazy w związku syntagmatycznym są zestawione obok siebie szeregowo, to znaczy następują po sobie w kierunku horyzontalnym, jak w zdaniu. Inaczej: łączą się ze sobą linearnie. W takim układzie można wyodrębnić większą jednostkę literacką.

✓ Teksty synoptyczne, opisujące chrzest Chrystusa, nawiązują do kontekstu poprzedzającego, to znaczy do wypowiedzi Jana Chrzciciela, który zapowiada, że po nim

„przyjdzie silniejszy (...) on będzie was chrzcił w Duchu Świętym” (Mk 1,7-8). Zapowiedzi Jana odpowiada wizja zstąpienia Ducha Świętego na Jezusa.

Die diachrone und synchrone Analyse der Taufgeschichte Jesu

Zusammenfassung

Die moderne neutestamentliche Wissenschaft verwendet verschiedene Methoden zur Auslegung der Heiligen Schrift. Die Päpstliche Bibelkommission hat im Jahre 1993 ein Dokument veröffentlicht, in dem die wichtigsten Auslegungsweisen der Bibel kritisch vorgestellt werden. Das Dokument unterscheidet zwischen *exegetischen Methoden* und *Zugängen*. Unter *exegetischen Methoden* verstehen wir die gesamten wissenschaftlichen Vorgehensweisen zur Auslegung der Texte. Wir sprechen von *Zugängen*, wenn es sich um Forschung nach einem bestimmten Gesichtspunkt handelt¹. Die Methoden selbst werden in *diachrone* und in *synchrone* Methoden unterschieden. Diachrone Methoden analysieren biblische Texte unter dem Aspekt seiner. Die synchronen Methoden sehen den Text als eine strukturierte Einheit und ihn als Einheit untersuchen. Die älteste ist die diachrone historisch-kritische Methode. Die neuen synchronen Methoden kommen von der Sprachwissenschaft her und sie konzentrieren sich auf die Literaranalyse. Die bekanntesten literarischen Methoden sind: die semiotische (linguistische) Analyse, die rhetorische Analyse und die narrative Analyse.

Der vorliegende Aufsatz versucht die Erzählung von der Taufe Jesu in Jordan mit der Hilfe der historisch-kritischen Methode und den zwei literarischen Methoden, und zwar linguistischen sowie rhetorischen zu untersuchen.

Die *historisch-kritische* Analyse beginnt mit der *Literarkritik*, die nach Abgrenzung und nach Einheitlichkeit oder Uneinheitlichkeit eines Textes fragt. Die Literarkritik untersucht die neutestamentlichen Texte, ob zu ihrer Abfassung schriftliche Quellen verwendet wurden und versucht sie zu rekonstruieren. Die Taufszene wurde in der vormarkinischen Tradition als selbständige Einheit übermittelt. Es folgt die *formgeschichtliche* Methode, die von der Erkenntnis ausgeht, daß die neutestamentlichen Schriften verschiedenen literarischen Gattungen und Formen angehören. Die untersuchte Erzählung gehört zur literarischen Gattung der *Deutevision*. Die mündliche Vorgeschichte untersucht die *Traditionskritik*. Die Aufgabe der traditionskritischen Analyse ist es, die ursprünglich isolierte Texteinheiten zu rekonstruieren. Die vorliegende Geschichte hat ihren *Sitz im Leben* offenbart dort, wo Überlieferung über die Taufe Jesu christlich aufgearbeitet wird. Die Endfassung der Texte geht weiter auf einen Redaktor (Bearbeiter) zurück. Den Vorgang der Redaktion sowie die Rolle des Redaktors versucht die *Redaktionskritik* zu rekonstruieren. Die Markus Redaktion dieser Geschichte konzentriert sich auf die Gottessohnaussage.

Die linguistische (semiotische) Methode analysiert den untersuchten Text, ohne nach seiner Geschichte oder seinem Verfasser zu fragen. Zur Vorbereitung der eigentlichen Analyse eines Textes notwendig ist die Abgrenzung des Textes festzustellen und die Berück-

¹ *Die Interpretation der Bibel in der Kirche*, Città del Vaticano 1993, S. 35 (Anm. 1).

sichtigung des Kontextes. Der Text wird als eine strukturierte kohärente Größe analysiert und zwar auf drei Ebenen: der syntaktischen Ebene, der semantischen Ebene und der pragmatischen Ebene. Gegenstand der syntaktischen Analyse ist die Untersuchung der Verknüpfung der Sprachzeichen untereinander. Syntax umfaßt dabei die Bedeutung und Funktionen des Wortschatzes, der Wortarten und Wortformen, sowie der Stilfiguren. Ziel der Analyse ist die Gliederung des Textes und die Darstellung der Textkohärenz. Mk 1,9-11 hat die folgende Struktur: 1) Einleitung (1,9); 2) Vision (1,10); 3) Audition (1,11). Die semantische Analyse untersucht die Bedeutung sprachlichen Zeichen und die Beziehungen zwischen Zeichengestalt und Zeichengehalt bei Wörtern, Sätzen und Texten. Die dritte Art der linguistischen Methode ist die pragmatische Analyse. In der Textpragmatik geht es um die dynamische Funktion des Textes, anders: um die Handlungsweise und Leserlenkung durch den Text. Die Taufgeschichte Jesu erfüllt drei pragmatischen Funktionen: 1) sie motiviert den Glauben an Jesus als Sohn Gottes; 2) erinnert ans Sakrament der Taufe in der Kirche; 3) hat eine paränetische Funktion.

Zum Schluß wurde der Text Mk 1,9-11 mit der Hilfe der *rhetorischen Analyse* untersucht. Die *Rhetorik* ist die Kunst, gut zu reden und zu schreiben. Im Altertum hat die klassische Rhetorik große Rolle gespielt. In der Neuzeit haben sich auch andere moderne Formen der Rhetorik ausgebildet, die auf die moderne Exegese der neutestamentlichen Schriften angewendet wurden, wie z. B. die linguistische Rhetorik R. MEYNETS. Die Taufgeschichte Jesu wurde nach dem Modell der linguistischen Rhetorik R. MEYNETS analysiert und zwar unter drei Aspekten: 1) lexikalischem; 2) syntaktischem und 3) syntagmatischem.